

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

СОКОЛОВ ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ

УДК 343.985.7

**ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ
ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дніпро – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у приватній установі «Науково-дослідний інститут публічного права»

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор

Копотун Ігор Миколайович,

Донецький державний університет внутрішніх справ,

головний науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії з проблем

запобігання кримінальним правопорушенням.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Тичина Дмитро Михайлович,

Національна академія внутрішніх справ,

головний науковий співробітник науково-дослідної

лабораторії з проблем протидії злочинності;

кандидат юридичних наук, доцент

Хашев Вадим Георгійович,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ,

доцент кафедри кримінального права та кримінології.

Захист відбудеться 26 вересня 2025 р. о 09.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02 у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у загальній бібліотеці Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, просп. Науки, 26).

Автореферат розіслано 25 серпня 2025 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Василь БЕРЕЗНЯК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сфера публічних закупівель є однією з найбільш вразливих до корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень, що пояснюється як значними обсягами бюджетних коштів, що витрачаються, так і високим ступенем дискреційності рішень, що приймаються службовими особами при здійсненні процедур закупівель. Виявлені факти зловживань у цій сфері істотно ускладнили процес виділення міжнародної гуманітарної допомоги, постачання військової техніки та озброєння, що підірвало довіру міжнародних партнерів і поставило під загрозу перспективи мобілізації зовнішніх фінансових ресурсів, необхідних для післявоєнної відбудови країни. Так, на охоплені контролем у 2020–2024 рр. майже 15,7 трлн грн публічних коштів у 2020 р. виявлено 970 кримінальних правопорушень, 2021 р. – 1219, 2022 р. – 527, 2023 р. – 1623 та 2024 р. – 2028 із загальними збитками близько 550–600 млн грн, 85 % яких складає безпека та обороноздатність держави, цивільний захист. Крім того, з початком збройної агресії середньорічні темпи зростання злочинності у досліджуваній сфері становлять 202 % (у 2022 р. – 138 %, 2023 р. – 360 %, 2024 р. – 170 %), а коефіцієнт кримінальної протиправності поміж службових осіб склав 0,19 % (у 2023 р. – 0,53 %, 2024 р. – 0,45 %), що свідчить про глибоку криміналізацію зазначеної сфери.

На особливу увагу заслуговує той факт, що з розвитком електронних систем закупівель, як-от Prozorro, посилюється прихований характер кримінальних правопорушень у цій сфері (латентність складає близько 42 %) та набула поширення легалізація (відмивання) коштів через нелегальні або фіктивні структури, зокрема «офшори». Отже, криміногенна вразливість публічних закупівель набула рис системної загрози економічній безпеці України. Вказані негативні тенденції свідчать про суттєве ослаблення кримінологічного контролю за публічними фінансами, що, своєю чергою, визначає нагальну потребу у формуванні ефективної системи запобігання кримінально протиправним діям у цій сфері. Посилення правоохоронного реагування, вдосконалення механізмів фінансового моніторингу та нормативно-правового регулювання повинні стати ключовими напрямками державної політики у бюджетній сфері.

Теоретичні ідеї впливу на злочинність в економічній галузі та окремих її сегментах висловлювали такі представники вітчизняної правової школи, як: А. Бабенко, О. Бандурка, В. Батиргарєєва, В. Бесчастний, В. Василевич, В. Голіна, Б. Головкін, В. Грищук, Н. Гуторова, О. Джужа, В. Дрьомін, О. Дудоров, А. Закалюк, А. Зелінський, О. Кальман, М. Камлик, О. Кваша, М. Колодяжний, В. Конопельський, І. Копотун, О. Користін, О. Костенко, О. Кулик, О. Литвак, О. Литвинов, М. Мельник, С. Мозоль, Є. Назимко, Ю. Орлов, Т. Пономарьова, Д. Тичина, В. Шаблистий, В. Шакур та ін.

Деякі кримінально-правові аспекти корупційної злочинності у бюджетній сфері досліджували П. Андрушко, Б. Безгинський, О. Бондаренко, В. Борисов, В. Дубас, О. Константинов, Д. Михайленко, М. Михайлова, О. Семенових, В. Трепак, А. Чередарчук, О. Шиян та ін. У кримінологічному напрямі працювали А. Білецький, С. Богаченко, О. Бусол, В. Дараган, Д. Єренко, М. Кікалішвілі, Ю. Ковбасюк, О. Михальченко, Н. Никифорова, Д. Нікітін, О. Олійник,

Р. Сосков, В. Трепак, В. Федоренко, С. Чабаненко та ін.

Одержані зазначеними авторами наукові висновки мають істотне значення для комплексного розуміння проблематики, характеризуються фундаментальністю й становлять вагоме підґрунтя для подальшого наукового пошуку. Проте в умовах повномасштабної збройної агресії проти України, різкого погіршення стану економіки та зростання навантаження на державні фінанси особливої актуальності набуває питання забезпечення кримінологічної безпеки в бюджетній сфері. Сучасні виклики засвідчують, що корупційна злочинність у сфері закупівель набула нових, ускладнених форм, що характеризуються високим рівнем організованості, використанням службових повноважень та утворенням злочинних синдикатів із метою систематичного розкрадання бюджетних ресурсів. Визначальним у цьому контексті є ефективне запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель, зокрема в сегменті оборонних закупівель, що здійснюються з дотриманням особливих процедур та умов секретності. Отже, зазначені чинники обумовлюють своєчасність і актуальність кримінологічного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження реалізується відповідно до ключових стратегічних документів державної політики у сфері національної безпеки, правопорядку та протидії злочинності, зокрема: Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р), Стратегії воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021), Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року (Указ Президента України від 11 серпня 2021 р. № 347/2021), а також Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України (Указ Президента України від 20 серпня 2021 р. № 372/2021). Враховано також положення Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023). Зміст і спрямування дослідження повністю відповідають Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства внутрішніх справ України на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454).

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є теоретичне узагальнення й вирішення комплексного науково-прикладного завдання запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель, шляхом застосування кримінологічного інструментарію з розробленням науково обґрунтованих пропозицій і праксеологічних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності правоохоронних і регуляторних органів та залучення громадськості до системи кримінологічної безпеки бюджетної сфери України.

Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі завдання:

- провести аналіз стану наукових досліджень щодо запобігання порушенням у сфері публічних закупівель в Україні;
- надати характеристику публічним закупівлям як об'єкту кримінологічного дослідження;
- визначити й систематизувати суб'єктів запобігання кримінальним

правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель;

- охарактеризувати стан та тенденції кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні;

- узагальнити детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель;

- виокремити кримінологічно значущі ознаки осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель;

- сформулювати науково обґрунтоване бачення загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель;

- запропонувати систему спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у бюджетній сфері України та окремих її сегментах.

Предмет дослідження – запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, вирішення дослідницьких завдань і обґрунтування отриманих результатів у дисертаційній роботі використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема: *діалектичний* – застосовувався для всебічного дослідження сфери публічних закупівель, її взаємозв'язку з економічною та воєнною безпекою, а також для аналізу проблем формування та реалізації кримінологічної безпеки у цій сфері (розділи 1–3); *історико-правовий* – використано під час аналізу еволюції наукової розробки проблематики запобігання правопорушенням у сфері публічних закупівель в Україні (підрозділ 1.1); *формально-логічний* – слугував основою для визначення сфери публічних закупівель як об'єкта кримінальних протиправних посягань, формування кримінологічної характеристики відповідних кримінальних правопорушень (підрозділ 1.2, розділ 2), а також для побудови системи заходів запобігання на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях (підрозділи 3.1, 3.2); *структурно-функціональний* – використано для систематизації суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель, та визначення їхніх повноважень у контексті запобігання правопорушенням у бюджетній сфері й окремому його сегменті – сфері публічних закупівель (підрозділ 1.3); *системно-структурний* – застосовано при аналізі проблем забезпечення кримінологічної безпеки бюджетної сфери, зокрема з урахуванням специфіки оборонного сегмента публічних закупівель (розділи 2, 3); *моделювання* – використано для реконструкції механізмів діяльності регуляторних і правоохоронних органів у сфері запобігання правопорушенням (підрозділи 3.1, 3.2); *контент-аналізу* – застосовувався при опрацюванні матеріалів кримінальних проваджень, результатів анкетного опитування з подальшою інтерпретацією отриманих емпіричних даних (розділи 2, 3, додатки); *статистичний* – забезпечив об'єктивний аналіз офіційної статистичної звітності щодо стану злочинності у бюджетній сфері та сфері публічних закупівель (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 310 вироків,

винесених судами України щодо кримінальних правопорушень за ст. ст. 190, 191, 209, 210, 211, 364–368 КК України в усіх регіонах України протягом 2020–2024 рр.; узагальнені результати опитувань 53 прокурорів, 127 слідчих, 98 співробітників оперативних підрозділів, які мають досвід із виявлення та розслідування таких кримінальних правопорушень; звіти та узагальнення Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Служби безпеки України, Рахункової палати, Державної аудиторської служби України, Антимонопольного комітету України, Державної казначейської служби України; громадські проекти й дані аналітичних платформ Transparency International Ukraine, DOZORRO.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших монографічних досліджень, у якому теоретично сформовано концепцію кримінологічної безпеки бюджетної сфери України та реалізовано комплекс праксеологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель, із урахуванням сучасних викликів воєнного стану та специфіки функціонування оборонного сегмента публічних фінансів. Найсуттєвішими з них є такі положення:

у перше:

– розроблено концепцію забезпечення кримінологічної безпеки сфери публічних закупівель, що ґрунтується на інтеграції кримінологічного аналізу, безпекових підходів та антикорупційної політики й містить такі складові, як: а) сфера публічних закупівель – цілісна система правових, економічних, організаційних та процедурних відносин, що виникають у процесі закупівлі товарів, робіт і послуг за рахунок державних чи місцевих бюджетів із метою забезпечення потреб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та інших суб'єктів, які використовують публічні фінанси; б) *кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень*, що передбачає аналіз їхнього стану та динаміки, виявлення основних детермінантів учинення таких правопорушень, типових кримінологічних рис осіб-злочинців, зокрема учасників організованих корупційних угруповань, а також структурно-функціональних особливостей злочинних схем; в) *взаємозв'язки між об'єктом захисту та злочинністю*, а також із інституційною системою кримінологічного реагування, що охоплює органи протидії злочинності, контролю, правозастосування й антикорупційного нагляду; г) *заходи запобігання кримінальним правопорушенням* – як інструмент досягнення належного рівня бюджетної безпеки, спрямований на забезпечення прозорості процедур закупівель, формування добросовісного конкурентного середовища, усунення корупційних ризиків та підвищення інституційної спроможності у сфері державного фінансового контролю;

– науково доведено доцільність впровадження у практику запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних (зокрема, оборонних) закупівель методики ризик-індикаторів, що забезпечує системний аналіз процедур закупівлі на всіх етапах із метою виявлення корупційних вразливостей, а також формування об'єктивних висновків щодо їхньої прозорості й правомірності;

– запропоновано стратегічні напрями розвитку сфери публічних закупівель,

які передбачають переосмислення нормативного підходу щодо запобігання кримінальним правопорушенням, зумовленим корупцією, шляхом визнання їх як деструктивного соціально-правового феномена, особливо в умовах воєнного стану, як-от: постановка та реалізація алгоритмізованих завдань забезпечення кримінологічної безпеки у контексті збройного конфлікту; прийняття Плану заходів із запобігання корупційним кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель на період до 2030 року із розробленою автором системою інтегрованих економічних, правових, політичних, інформаційних та організаційно-інституційних кримінологічних механізмів, спрямованих на моніторинг, ідентифікацію та мінімізацію ризиків у бюджетній сфері; впровадження інструментів кримінологічної розвідки з метою виявлення фінансових операцій ризикового характеру та діяльності конвертаційних центрів із використанням сучасних інформаційно-аналітичних систем, штучного інтелекту (GenAI); системне вивчення причин та умов вчинення правопорушень у такій сфері; мінімізація рівня корупції, підвищення прозорості та ефективності процедур закупівель; створення конкурентного середовища та розвиток добросовісної конкуренції; формування висококваліфікованого кадрового потенціалу з урахуванням морально-етичних принципів та стандартів професійної доброчесності;

– теоретично обґрунтовано застосування методу кримінологічної розвідки як стратегічного інструменту запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель із реалізацією на організаційному (діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів) та інформаційно-аналітичному (запровадження моделі безпекової діяльності, керованої аналітикою, яка передбачає інтеграцію аналітичного потенціалу в ухвалення оперативних рішень: кримінальний аналіз; розвідка на основі відкритих джерел (OSINT); аналіз великих обсягів даних (Big Data); структурування, фільтрація та накопичення релевантної інформації за допомогою штучного інтелекту (GenAI), платформи ідентифікації змов учасників тендерів («ML»)) рівнях;

удосконалено:

– теоретичні підходи до визначення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель як суспільно небезпечних діянь, передбачених КК України, що посягають на встановлений правопорядок у сфері закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти, вчиняються умисно з метою отримання неправомірної вигоди або внаслідок зловживання службовим становищем та спричиняють або можуть спричинити істотну шкоду державним чи комунальним інтересам, правам та законним інтересам фізичних чи юридичних осіб, і на цій основі систематизацію кримінальних правопорушень, що є основою для забезпечення кримінологічної безпеки у бюджетній сфері й розроблення дієвих заходів запобігання на різних кримінологічних рівнях;

– класифікацію суб'єктів забезпечення кримінологічної безпеки бюджетної сфери на: *контрольно-наглядові* – суб'єкти формування загальної бюджетної безпекової політики, що визначають правила, норми та стандарти публічних закупівель, розробляють і впроваджують необхідні для практичного втілення організаційно-правові механізми, процедури, контролюють їх виконання та вживають заходів щодо усунення детермінантів і запобігання правопорушенням

(Рахункова палата, ДАСУ, АМКУ, ДКСУ (загальна компетенція), тендерні комітети, внутрішні аудитори (внутрішня компетенція)); *правоохоронні* – суб'єкти, діяльність яких безпосередньо спрямована на запобігання правопорушенням у сфері публічних закупівель (Національна поліція України, Бюро економічної безпеки України, НАБУ, ДБР, СБУ, прокуратура); *громадські* – здійснюють моніторинг тендерних процедур, використовуючи систему Prozorro, аналітичні модулі ВІ Prozorro, відкриті реєстри, Єдиний державний реєстр судових рішень та ін. (громадські організації, журналісти-розслідувачі, експерти-аналітики, аналітичні платформи – Transparency International Ukraine, DOZORRO та ін.);

– кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель із виокремленням стану та тенденцій кримінальних протиправних діянь; детермінантів, що сприяють їх учиненню; кримінологічних ознак особи-злочинця та організованих корупційних оборонно-промислових синдикатів і зв'язків виокремлених елементів із системою кримінологічного реагування, зокрема в умовах воєнного стану;

– систематизацію детермінантів на правові, економічні, організаційні та морально-психологічні з виокремленням головного – корупційних ризиків під час планування закупівель, формування тендерної документації, обрання процедури;

дістало подальшого розвитку:

– зміст злочинних технологій (фальсифікаційно-документальних, маніпуляційно-процедурних, фіктивно-змовницьких, службово-корупційних, фінансово-легалізаційних), індикатори встановлення ознак кримінальних правопорушень (процедурні, фінансові, фіктивні, договірні, технічні) й типовий механізм учинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, що охоплює послідовні етапи: розподіл публічних фінансів – формальне перерахування – фіктивне отримання товарів/послуг – визначення або спотворення цільового призначення – вивільнення залишків – маскування грошових потоків;

– порядок взаємодії правоохоронних органів із контрольно-наглядовими (уповноваженими на проведення державного фінансового контролю, аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі) щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель із метою усунення виявлених під час здійснення державного фінансового контролю порушень законодавства та притягнення до відповідальності винних осіб;

– кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель, із розподілом залежно від: мотиваційної спрямованості – на звичайний, ситуативний, цільовий, випадковий, опосередкований типи; службово-рольової функції – на «професіоналів» (організація схем, ухвалення ключових рішень, створення сприятливих умов для привласнення бюджетних коштів); «координаторів» (стратегічне планування, оперативне керівництво, забезпечення узгодженості дій усіх учасників схеми); «техніків» (технічна підтримка схеми, маніпуляції з документацією, підготовка фальсифікованих даних); «посібників» (надання експертних висновків «під замовлення», блокування перевірок, створення ілюзії законності дій, «нейтралізація» зовнішнього контролю);

– концептуалізація загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель за рівнями (оперативний, тактичний, стратегічний), що ґрунтується на перегляді та коригуванні чинної парадигми антикорупційного законодавства шляхом: запровадження кодексів доброчесності з чітко визначеними засадами, базовими принципами, підставами, процедурою та правовими наслідками проведення перевірок їх дотримання; удосконалення механізмів фінансового стимулювання викривачів корупції; посилення наглядової функції щодо дій державних замовників, зокрема на етапі укладення договорів про оборонні закупівлі, з обов’язковим інформуванням суб’єктів, уповноважених на запобігання кримінальним правопорушенням (надано пропозиції до законів України «Про запобігання корупції», «Про оборонні закупівлі» та КК України);

– підходи до впровадження моделі антикорупційного захисту публічних закупівель шляхом управління ризиками: перша лінія захисту – операційний рівень управління ризиками (структурні підрозділи замовника, що безпосередньо здійснюють процеси планування, ініціювання та супроводу закупівель); друга – контроль та управління ризиками (нагляд і моніторинг ризиків, координація дій першої лінії); третя – незалежний аудит і нагляд (внутрішній аудит, що виконує функцію незалежної оцінки ефективності функціонування внутрішньої системи контролю); додаткові рівні: зовнішній контроль та нагляд.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження здобувач виконав самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтував на основі особистих досліджень. Нові наукові результати дисертації автор одержав особисто. У науковій статті «Кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель як об’єкт кримінологічного дослідження», підготовленій разом із І. Копотуном, особисто здійснено аналіз кримінальних правопорушень у сфері закупівель. У науковій статті «Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель в Україні», підготовленій разом із І. Копотуном, дисертант надав кримінологічну характеристику окремим кримінальним правопорушенням у сфері закупівель.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження впроваджено та мають перспективи подальшого використання у:

– *законотворчій діяльності* – шляхом внесення проєктів змін та доповнень до КК України, законів України «Про запобігання корупції», «Про оборонні закупівлі»;

– *практичній діяльності* – при розробленні й удосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій із питань організації запобігання кримінальним правопорушенням у бюджетній сфері з огляду на збройний конфлікт та умови воєнного стану;

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів та викладання навчальних дисциплін «Кримінологія», «Профілактика кримінальних правопорушень», «Аналіз та прогнозування злочинності» (акт впровадження в освітній процес ННІ права Національного університету водного господарства та природокористування від 11.03.2025).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені автором у виступах на міжнародних науково-

практичних конференціях, зокрема: «Current scientific goals, approaches and challenges» (м. Рига, Латвія, 17 січня 2025 р.); «Modern vision of implementing innovations in scientific studies» (м. Марсель, Франція, 14 лютого 2025 р.); «Теорія і практика сучасної адміністративістики: регіональний вимір в умовах триваючої зовнішньої агресії (м. Рівне, 27 березня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у десяти наукових працях, із яких п'ять – статті у виданнях, віднесених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – стаття у зарубіжному періодичному виданні, три – тези наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях, ще одна – розділ у зарубіжній колективній монографії.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 291 сторінку, із них основний текст дисертації – 240 сторінок. Список використаних джерел налічує 262 найменування та займає 25 сторінок. Чотири додатки розміщено на 12-и сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи; окреслено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; надано відомості про апробацію та публікації результатів дослідження, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні засади запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель в Україні» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукових досліджень щодо запобігання порушенням у сфері публічних закупівель»* встановлено, що основну увагу в наукових дослідженнях окресленої проблематики зосереджено на організаційно-правових засадах публічних закупівель – у працях представників економічних наук (Ю. Ляшенко, Л. Марченко, О. Мечинський, Є. Овсянніков), державного (публічного) управління та адміністрування (О. Герман, Д. Киян, Ю. Овrameць, М. Одуха, І. Проць, В. Шаркова та ін.) – в частині регулювання порядку здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад. Окремі наукові доробки присвячені кримінально-правовим (П. Андрушко, Б. Безгинський, О. Бондаренко, В. Борисов, В. Дубас, М. Мельник, Д. Михайленко, М. Михайлова, М. Хавронюк та ін.) та кримінологічним (А. Білецький, С. Богаченко, О. Бусол, Д. Єренко, М. Кікалішвілі, Ю. Ковбасюк, О. Михальченко, Н. Никифоренко, В. Трепак, В. Федоренко та ін.) проблемам корупційної злочинності; кримінальній відповідальності за ст. 210 КК України (О. Дудоров, О. Константинов, О. Семенових, А. Чередарчук, О. Шиян) та розробленню сучасної моделі кримінологічної характеристики й системи запобігання нецільовому

використанню бюджетних коштів, здійсненню бюджетних видатків або наданню кредитів із бюджету без установлених призначень чи з їх перевищенням, а також розробленню науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування (В. Дараган, Д. Нікітін, О. Олійник, Р. Сосков, С. Чабаненко).

Однак сьогодні, в умовах збройного конфлікту та дії чинного закону України «Про публічні закупівлі» (2015 р.), перед органами правопорядку постали нові виклики, пов'язані з пошуком ефективних методів боротьби з організованою корупційною злочинністю, необхідністю системного оновлення кримінологічних підходів до запобігання кримінальним правопорушенням у сфері бюджету й публічних закупівель, що має передбачати: адаптацію методик аналізу ризиків до реалій українського ринку та праксеологічних кримінологічних рекомендацій до умов воєнного стану; розроблення запобіжних алгоритмів щодо типових схем кримінальних правопорушень із урахуванням змінених публічно-закупівельних процедур, а також посилення взаємодії між правоохоронними, контролюючими та громадськими інституціями.

У підрозділі 1.2 «Публічні закупівлі як об'єкт кримінологічного дослідження» наголошено, що криміналізація сфери публічних закупівель становить суттєву загрозу національній безпеці України в умовах воєнного стану, коли ефективне та прозоре використання бюджетних коштів є критично важливим для забезпечення обороноздатності й стабільності країни.

До основних критеріїв, що дозволяють систематизувати різноманітні прояви злочинності у сфері публічних закупівель в одну групу, належать: корислива мотивація, що є ключовим суб'єктивним елементом більшості злочинів, спрямованих на незаконне збагачення за рахунок публічних фінансів; злочинна спрямованість на корупційні дії, що пов'язана з порушенням принципів конкуренції, відкритості, доброчесності при здійсненні закупівель. Отже, кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель доцільно об'єднувати в однорідні кримінологічні групи за ознаками родового об'єкта посягання – тобто суспільних відносин, що виникають у процесі розпорядження публічними фінансами: проти власності – *привласнення, розтрата, шахрайство* (ст. ст. 190, 191 КК України); у сфері господарської діяльності – *нецільове використання бюджетних коштів, порушення порядку фінансування, легалізація доходів, податкові злочини* (ст. ст. 209, 210, 211, 212, 222 КК України); у сфері службової або професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – *зловживання владою, службова недбалість, службове підроблення, одержання неправомірної вигоди тощо* (ст. ст. 364, 365-2, 366, 367, 368 КК України). До характерних ознак кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель слід віднести: високий рівень латентності – значна частина злочинів не фіксується через складність виявлення, змову сторін, недостатню ефективність контролю; динамічність і гнучкість схем – швидка адаптація злочинних механізмів до змін у законодавстві, технічних інструментах і антикорупційних процедурах; стійкий характер організованої злочинної діяльності – систематичність, спеціалізація та розподіл ролей між учасниками схем; функціональне прикриття – використання офіційного статусу службових осіб,

фіктивних підприємств, транзитних рахунків, офшорних зон, інформаційно-аналітичного впливу для легітимації злочинної діяльності; протидія виявленню – застосування корумпованих важелів, технічних засобів маскування, маніпуляцій із тендерними процедурами.

Зауважено, що вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель супроводжується використанням складних, часто багаторівневих злочинних схем, спрямованих на незаконне заволодіння бюджетними коштами, ухилення від відкритої конкуренції, маніпуляції з процедурними елементами тендера. З метою запобігання таким правопорушенням здійснено систематизацію технологій їх вчинення, що дозволяє виявити спільні закономірності та створити методичну основу запобігання зазначеним кримінальним протиправним діям, за такими критеріями: а) фальсифікаційно-документальні: включення недостовірних відомостей до тендерної документації; підроблення тендерних пропозицій, довідок, сертифікатів, ліцензій; створення фіктивних документів про постачання товарів, виконання робіт чи надання послуг; реєстрація підставних компаній або використання підроблених печаток, підписів (25 % кримінальних проваджень); б) маніпуляційно-процедурні: маніпуляції з процедурою проведення закупівлі – розробка дискримінаційних умов у тендерній документації з метою обмеження конкуренції; навмисне дроблення предмета закупівлі для уникнення процедур відкритих торгів; проведення тендерів із наперед відомим переможцем; завищення очікуваної вартості товарів/послуг; відміна результатів торгів під надуманими причинами у разі перемоги «небажаного» учасника (21 %); в) фіктивно-змовницькі: фіктивна або змовницька участь у тендері: участь у торгах пов'язаних між собою підприємств («тендерні клони»); змова між замовником і учасником торгів; змова між учасниками для формального забезпечення конкуренції (імітація торгів) (19 %); г) службово-корупційні: зловживання при виконанні договору – невиконання або часткове виконання зобов'язань за договором при повному перерахуванні бюджетних коштів; постачання продукції, що не відповідає технічним вимогам; формальне виконання робіт чи послуг із попередньо погодженими актами (18 %); д) фінансово-легалізаційні: відкатні механізми (отримання неправомірної вигоди посадовими особами замовника); відмивання коштів через транзитні підприємства; надання переваг певним учасникам за неправомірну вигоду (17 %).

Зважаючи на законодавчі зміни, а також специфіку правових та економічних засад забезпечення публічних потреб держави, територіальних громад, надані найбільш поширені індикатори кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель, що здійснюються через електронну систему Prozorro.

У підрозділі 1.3 «Суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель» доведено, що такими суб'єктами доцільно вважати функціонально пов'язані групи: 1) контрольно-наглядові органи, що здійснюють фінансовий моніторинг і аудит (Рахункова палата, ДАСУ, АМКУ, ДКСУ – в межах загальної компетенції; тендерні комітети та уповноважені особи з публічних закупівель; підрозділи внутрішнього аудиту – у межах внутрішньої компетенції); 2) правоохоронні органи, що реалізують спеціалізовані функції у сфері виявлення, документування, розслідування та запобігання злочинам (Національна поліція

України, Бюро економічної безпеки України, НАБУ, ДБР, СБУ, органи прокуратури); 3) громадські суб'єкти контролю, що здійснюють неформалізовану, але суспільно значущу функцію моніторингу (антикорупційні громадські організації; журналісти-розслідувачі; незалежні аналітики; аналітичні платформи – Transparency International Ukraine, DOZORRO та ін.). І хоча для більшості з них участь у кримінологічній діяльності не є профільною й запобіжна діяльність здійснюється ними в межах загальних компетенцій (лише правоохоронні органи реалізують безпосередньо спеціалізовані цілі – запобігання, виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності, що є ключовими елементами їхньої службової діяльності), такі суб'єкти формують єдину функціональну систему, що забезпечує кримінологічну безпеку, реалізацію кримінологічних завдань.

Забезпечення міжвідомчої синергії має стати одним із пріоритетних напрямів інституційного вдосконалення механізмів запобігання злочинності у сфері використання бюджетних коштів, зміст якої полягає у: своєчасному отриманні значущої інформації про факти можливих порушень; організації спільних процесуальних та контрольних-аналітичних заходів із метою виявлення, збирання й оцінки доказової інформації; плануванні подальших запобіжних заходів; залученні спеціалістів для експертного супроводу; координації зусиль уповноважених органів для виявлення, припинення, нейтралізації та профілактики бюджетних деліктів; застосуванні заходів запобіжного впливу та усуненні негативних наслідків учинених правопорушень.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Стан та тенденції кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері публічних закупівель»* встановлено, що у 2020–2024 рр. було охоплено контролем майже 15,7 трлн грн публічних коштів, із яких 84 % становили кошти прямої бюджетної підтримки. Загальна сума виявлених порушень і недоліків, що мали місце під час управління публічними фінансами, у 2020 р. склала 26 258,4 млн грн, 2021 р. – 179 918,1 млн грн (+7 %), 2022 р. – 58 616,7 млн грн (-31 %), 2023 р. – 60 818,9 млн грн (+7 %). У 2024 р. спостерігалися відчутні тенденції до збільшення порушень і недоліків під час управління публічними фінансами до 217 488,4 млн грн (+36 %), із яких усунено в цілому на загальну суму понад 46 млн грн (21 %), а структуру виявлених порушень і недоліків склали такі сфери: безпека та обороноздатність держави, цивільний захист (184 405,6 млн грн – 85 %); функціонування економіки (23 499,8 млн грн – 11 %); виконання повноважень державними органами (3836 млн грн – 1,6 %); використання природних ресурсів та охорона навколишнього середовища (2745 млн грн – 1,1 %); судова влада, юстиція та запобігання корупції (1549 млн грн – 0,7 %); соціальна сфера та культура (1453,1 млн грн – 0,6 %).

За допомогою контент-аналізу звітів правоохоронних органів, публікацій у медіа встановлено, що у сфері публічних закупівель за 2020–2024 рр. вручено повідомлення про підозру 7428 особам (2020 р. – 1050, 2021 р. – 1379, 2022 р. – 595, 2023 р. – 1993, 2024 р. – 2411), направлено до суду 6165 кримінальних

проваджень (2020 р. – 911 (приріст до попереднього року склав -11 %, 2021 р. – 1201 (+19 %), 2022 р. – 507 (-62 %), 2023 р. – 1617 (+102 %), 2024 р. – 1929 (+22 %)), із них із обвинувальним актом – щодо 6989; зі клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності – 439. Структуру злочинності у сфері публічних закупівель переважно складають: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 211 КК України) та зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України) – ці кримінальні правопорушення в середньому становлять 51 %. Слід зазначити, що серед діянь розглядуваної спрямованості кримінальні проступки відсутні.

Аналіз кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель засвідчує певну часову закономірність їх вчинення, зокрема, у 91 % випадків незаконні дії вчиняються у робочий час, що зумовлене режимом функціонування державних, фінансових, реєстраційних та контролюючих органів. Натомість сезонний фактор не має суттєвого впливу на частоту вчинення таких правопорушень, що вказує на стабільну активність злочинців протягом календарного року. Найбільшу кількість злочинів у сфері публічних закупівель встановлено у регіонах, де зосереджується основний оборонно-промисловий потенціал країни, а саме у Дніпропетровській (15 %), Львівській (14 %), Хмельницькій (19 %) областях та м. Києві (39 %).

У підрозділі 2.2 «Детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель» акцентовано, що кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель є складним соціально-правовим феноменом, детермінація якого обумовлена системною взаємодією низки чинників, що охоплюють *правову* (недосконалість чинного законодавства та прогалини, колізії і неоднозначність правозастосовної практики: розмиті формулювання законодавчих норм; високий рівень дискреційності у прийнятті рішень уповноваженими особами чи тендерними комітетами; відсутність ефективних санкцій за порушення процедурних вимог або складність доведення умислу в межах кримінального провадження; недостатній інституційний контроль за дотриманням норм публічного права (у тому числі з боку Рахункової палати, ДАСУ, НАБУ)); *економічну* (великий обсяг бюджетних коштів, що розподіляється через систему публічних закупівель, який приваблює як бізнес, так і недобросовісних посадовців; низький рівень заробітної плати осіб, відповідальних за проведення процедур, що спричиняє ризики побутової корупції; економічна зацікавленість суб'єктів господарювання в отриманні державного контракту будь-якою ціною; нерівномірність конкуренції на ринку, коли великі гравці мають змогу впливати на умови тендера), *організаційну* (відсутність розподілу повноважень і внутрішніх запобіжників, коли одна особа відповідає за формування, погодження та реалізацію закупівлі; формальний характер внутрішнього контролю в установах-замовниках; низький рівень професійної підготовки уповноважених осіб, які не завжди спроможні належною мірою застосувати вимоги законодавства; обмежений доступ до якісної ІТ-інфраструктури, що ускладнює цифровізацію

процесу закупівель у частині прозорого моніторингу та аналізу; недостатня інтегрованість антикорупційних інструментів у щоденну практику державних органів) та *морально-психологічну* (толерантне ставлення до корупційних практик у державному апараті; низький рівень моральної відповідальності за неефективне витрачання бюджетних коштів; відсутність внутрішньої мотивації до дотримання законодавства у сфері закупівель; вплив «норм групи», коли новопризначені особи приймають корупційні практики як належне середовище; страх перед викриттям часто виявляється слабшим за прагнення до швидкого матеріального збагачення, особливо за умов безкарності попередників; формування корпоративної культури толерантності до зловживань) площини. У своїй сукупності такі причини та умови не лише зумовлюють ризики кримінальної поведінки службових осіб, а й сприяють виникненню системної корупції в процесах закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти.

Сформульовано поняття детермінантів корупційного ризику у сфері публічних закупівель як причин та умов, що заохочують, стимулюють, викликають або дозволяють вчинення посадовою особою при виконанні нею функцій держави або місцевого самоврядування діянь, які можуть призвести до вчинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, під час придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому Законом України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг», дозволило надати характеристику конкретним корупційними ризикам та схемам, охарактеризувати найбільш корупційно вразливі елементи процедур публічних закупівель; виокремити найпоширеніші чинники корупційних ризиків; представити лінії антикорупційного захисту та рекомендований розподіл функцій між структурними підрозділами замовника у плануванні та організації закупівель.

У підрозділі 2.3 «Характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель» на підставі узагальнення матеріалів кримінальних проваджень встановлено типові кримінологічні характеристики осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель: а) *соціально-демографічні*: громадяни України (86 %), які перебували у працездатному віці (100 %), чоловіки (65 %), віком від 35 до 50 років (67 %). Переважна більшість таких осіб має вищу освіту, демонструє високий рівень інтелектуального розвитку та добре орієнтується в особливостях бюджетного процесу, фінансово-економічного обліку (80 %). Більш ніж половина з них перебувають у шлюбі (58 %). Щодо професійного досвіду, характерним є наявність стажу роботи в органах державної влади або органах місцевого самоврядування понад десять років (31 %), зокрема в таких сферах, як освіта (11 %), виробництво продукції (12 %), сфера обслуговування населення (31 %), будівництво (18 %) та транспорт (6 %); б) *соціально-рольові* – займають посади розпорядників бюджетних коштів, членів тендерних комітетів, експертів-оцінювачів, економістів, бухгалтерів, керівників підприємств-постачальників. Мають доступ до ухвалення рішень або можливість впливу на процедури закупівель, іноді – неформального впливу завдяки особистим чи корупційним зв'язкам. Використовують службове становище або спеціальні знання для маскування незаконної діяльності; в) *кримінально-правові* – аналіз кримінально-

правової складової засвідчив, що у 75 % випадків злочини у сфері публічних закупівель вчиняються групами осіб. При цьому 61 % кримінальних правопорушень було вчинено за попередньою змовою, а 39 % – організованими групами, що свідчить про високий рівень координації дій та формування стійких корупційних структур. У 47 % випадків злочинні посягання на бюджетні кошти здійснюються з використанням легальних суб'єктів господарювання, які виступають засобом прикриття протиправної діяльності. Типовими інструментами маскуванню незаконних операцій є так звані «конвертаційні центри», що забезпечують виведення коштів у готівку, та офшорні структури, через які здійснюється транснаціональне переміщення фінансових активів із метою уникнення контролю та податкових зобов'язань. Така модель організації злочинної діяльності значно ускладнює виявлення кінцевих вигодонабувачів, сприяє легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і створює умови для функціонування стійких корупційних схем у бюджетній сфері; г) *морально-психологічні*: високий рівень усвідомлення протиправності своїх дій, ретельна підготовка до їх вчинення. Домінують корисливі мотиви, зокрема бажання швидкого особистого збагачення або задоволення корпоративних інтересів. Часто виправдовують свої дії недосконалістю законодавства або необхідністю «оптимізувати» управлінські процеси.

Проведено типологізацію осіб, причетних до вчинення кримінально протиправних діянь у сфері публічних закупівель, із урахуванням їхніх поведінкових моделей, мотивів, цілей, а також обставин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, на: «звичайний» (14 %) – особи, які під впливом обставин ситуативного характеру вирішили одноразово незаконно збагатитися за рахунок бюджетних коштів, не маючи чітко сформованої злочинної мотивації в минулому; «ситуативний» (25 %) – особи, які під впливом конкретної службової ситуації погоджуються на пособництво у вчиненні кримінального правопорушення або сприяють лобіюванню інтересів за певну матеріальну або нематеріальну винагороду; «цільовий» (42 %) – особи, які здійснюють послідовну, цілеспрямовану злочинну діяльність, пов'язану з організацією, керівництвом або безпосередньою участю в бюджетних махінаціях; мають високий рівень обізнаності у сфері закупівель, господарських і фінансових процедур; «випадковий» (12 %) – особи, які вчинили правопорушення внаслідок службової недбалості, невірної інтерпретації законодавчих норм або браку контролю, без умислу на незаконне збагачення; «опосередкований» (7 %) – особи, які вдаються до порушень у бюджетній сфері з метою приховати або «легалізувати» інші злочини чи протиправні дії (наприклад, із метою мінімізації наслідків адміністративного порушення, обійти бюрократичні бар'єри або задовольнити соціальні потреби без правових підстав).

Розділ 3 «Заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель» під такими запропоновано розуміти систему економічних, правових, політичних,

інформаційних та організаційно-інституційних кримінологічних заходів, спрямованих на зниження рівня криміногенності у бюджетній сфері, забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель і створення конкурентного середовища, запобігання проявам корупції, розвиток добросовісної конкуренції у цій сфері, які здійснюються не лише правоохоронними органами, а й іншими суб'єктами державного управління, бізнесом, інститутами громадянського суспільства.

Ефективне запобігання корупції у сфері публічних закупівель вимагає не лише наявності сталої політичної волі, але й належного нормативно-правового забезпечення. Йдеться про необхідність формування цілісного комплексу нормативно-правових приписів, що регламентують механізми запобігання корупційним проявам, встановлюють юридичну відповідальність за вчинення відповідних правопорушень, а також забезпечують ефективне функціонування системи органів кримінальної юстиції. Ключовими складовими такої системи мають бути належне міжвідомче координування, результативна реалізація антикорупційної політики та впровадження запобіжних заходів із виявлення, мінімізації та подолання корупції. У зв'язку з цим пропонується внести низку змін і доповнень до чинного антикорупційного законодавства України: а) Закон України «Про запобігання корупції» (2014 р.) доповнити нормами «Кодекс доброчесності» (ст. 19-1) та «Грошове заохочення викривача» (ст. 53-10); б) у Законі України «Про оборонні закупівлі» (2020 р.) зобов'язати державного замовника після укладення договору про оборонну закупівлю направляти інформацію до уповноваженого органу з питань протидії корупційним та іншим кримінальним правопорушенням (ч. 1 ст. 22); в) унормувати положення ст. 191 КК України зі ст. ст. 17 і 19 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (2003 р.) з метою унеможливлення помилкової кваліфікації заволодіння чужим майном на користь третіх осіб виключно за ознаками зловживання службовим становищем (ст. 364 КК України), без застосування ст. 191 КК України.

Встановлено, що одним із ключових кримінологічних інструментів у сфері протидії корупційним злочинам у бюджетному секторі є стратегічне планування, котре запропоновано реалізувати шляхом впровадження авторського *Плану заходів із запобігання корупційним кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель на період до 2030 року*. Основна мета цього документа полягає у визначенні стратегічних напрямів розвитку кримінологічної політики та формуванні ефективного комплексу заходів реагування на корупційні ризики, характерні для сфери публічних закупівель. Досягнення зазначеної мети передбачає реалізацію системи взаємопов'язаних завдань, як-от: побудова національної системи запобігання корупції в органах публічного управління на основі ефективного довгострокового планування; приведення антикорупційного законодавства України у відповідність до правових норм і стандартів Європейського Союзу; організація злагодженої діяльності усіх суб'єктів антикорупційної політики; виявлення та усунення чинників, що сприяють проявам корупції у сфері використання бюджетних коштів; забезпечення гарантій захисту прав осіб, які повідомляють про корупцію; уніфікація підходів до професійної підготовки кадрів у державному секторі; активне залучення інститутів

громадянського суспільства до контролю та участі в антикорупційних ініціативах.

Стратегічне бачення (візія) полягає у забезпеченні неухильного дотримання положень законів України «Про запобігання корупції», «Про публічні закупівлі», «Про оборонні закупівлі»; у консолідації зусиль міжнародних, державних та недержавних структур, які здійснюють діяльність у сфері запобігання корупції; у належному фінансовому забезпеченні функціонування правоохоронних органів; а також у створенні правових, організаційних та інших необхідних умов для ефективного громадського нагляду за процесами закупівель.

У підрозділі 3.2 «Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель» наголошено, що спеціально-кримінологічні заходи у сфері публічних закупівель спрямовані на нейтралізацію криміногенних чинників у діяльності органів державної влади, внутрішніх та зовнішніх суб'єктів контролю й передбачають: створення центрів аналізу ризиків у закупівлях; застосування раннього прогнозування правопорушень; дію системи постійного обґрунтованого ризик-аналізу; узгоджений аналітичний супровід всіх етапів закупівель; контроль за фінансовою поведінкою службовців; моніторинг податково-фінансових ризиків; створення бази даних службових осіб із підвищеним ступенем ризику; запровадження системи індикаторів непрозорої закупівельної поведінки (аномальна ціна, пов'язані особи, обмеження конкуренції); створення електронних реєстрів, інтерактивних платформ та публічних порталів із візуалізацією даних про закупівлі та їх учасників.

У межах формування ефективної системи спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель першочергова роль належить безпековій діяльності з реалізацією на організаційному та функціональному рівнях, як-от: а) діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів (Національної поліції України, НАБУ, ДБР, Бюро економічної безпеки України, СБУ), що здійснюють комплексну системну роботу, спрямовану на виявлення та припинення фактів протиправної діяльності, отримання кримінологічно значущої інформації; б) запровадження моделі безпекової діяльності, керованої аналітикою (Intelligence-Led Policing), що передбачає інтеграцію аналітичного потенціалу в ухвалення оперативних рішень і охоплює: кримінальний аналіз; розвідку на основі відкритих джерел (OSINT); аналіз великих обсягів даних (Big Data) з використанням технологій Facial Recognition, Internet of Things (IoT), VideoAnalytics; структурування, фільтрацію та накопичення релевантної інформації із залученням програмних рішень: PALANTIN, goAML, goPRS, goCASE, goTRACE; в) підготовка та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів шляхом цільових тренінгів; розробки стандартів аналітичної діяльності.

На основі іноземного досвіду розроблено модель антикорупційного захисту публічних закупівель шляхом управління ризиками за лініями захисту: 1. *Операційний рівень управління ризиками* – представлений структурними підрозділами замовника («власниками ризиків»), що безпосередньо здійснюють процеси планування, ініціювання та супроводу закупівель; 2. *Контроль та управління ризиками* – представлений функціями, що спрямовані на нагляд і

моніторинг ризиків, а також координацію дій першої лінії; 3. *Незалежний аудит і нагляд*, який реалізується через внутрішній аудит, що виконує функцію незалежної оцінки ефективності функціонування внутрішньої системи контролю, виявляє слабкі місця в управлінні закупівлями та формує рекомендації для удосконалення цієї системи. Аудит відіграє ключову роль у запобіганні неефективному, незаконному та нерезультативному використанню бюджетних коштів; 4. *Додатковий рівень* – зовнішній контроль. Така модель забезпечує рівневу кримінологічну безпеку в сфері закупівель із поєднанням функцій управління, контролю та незалежного нагляду за публічними закупівлями, що дозволяє посилити антикорупційний механізм в умовах воєнного стану.

Зауважено на використанні таких технологій: а) штучного інтелекту (GenAI) як стратегічного елемента кримінологічної безпеки щодо зниження корупційних ризиків, виявлення аномальних тендерних практик у процесі здійснення публічних закупівель шляхом: виявлення помилок у тендерній документації та інформування учасників закупівельного процесу; забезпечення транспарентної комунікації, що унеможливорює особисті контакти між замовником і потенційними постачальниками; планування, проведення аналітичної та прогностичної роботи щодо результативності закупівельної діяльності; автоматизації складних процедур і стратегічного управління; удосконалення та гармонізації внутрішніх процесів закупівель; формування стратегій управління закупівлями з метою виходу на нові ринки та залучення постачальників товарів, робіт і послуг, а також ідентифікації потенційних корупційних загроз; б) інноваційної моделі «Machine Learning», що дозволяє, у контексті сучасної цифровізації закупівельної сфери, коли тендерні процедури проводяться через електронні платформи (Prozorro), будувати автоматизовані моделі для виявлення аномальної поведінки учасників процедур закупівель та ідентифікувати змови між учасниками тендерів.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та розв'язано комплексне науково-прикладне завдання запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель, із урахуванням умов воєнного стану та специфіки оборонного сегмента. У межах наданої кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у цій сфері розроблено практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності кримінологічної діяльності правоохоронних та регуляторних органів і громадськості, а саме:

1. З урахуванням періодизації наукового забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель, на основі міждисциплінарного підходу (що охоплює положення адміністративного та кримінального права, кримінології, практики правозастосування і правоохоронної діяльності) узагальнені концептуальні доробки набувають особливого значення для розуміння закономірностей функціонування бюджетної сфери та формування праксеологічних засад кримінологічної безпеки у сфері публічних закупівель. Ретроспективний аналіз відповідних досліджень дозволяє

виокремити основні напрями подальшого забезпечення безпеки у бюджетній сфері, зокрема шляхом розроблення комплексної кримінологічної методики запобігання правопорушенням у сфері публічних закупівель. Така методика має ґрунтуватися на поєднанні кримінально-правових (характеристика складів відповідних кримінальних правопорушень), кримінологічних (статистичні показники, детермінанти, особа правопорушника) та організаційних заходів реагування на різних рівнях кримінологічного впливу. Ключовим у цьому контексті є впровадження в діяльність уповноважених органів системи науково обґрунтованих інструментів (методик, рекомендацій, управлінських рішень), спрямованих на моніторинг бюджетної сфери загалом, здійснення публічних закупівель, виявлення та усунення криміногенних чинників, а також прийняття ефективних правових і регуляторних рішень.

2. Кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель – це суспільно небезпечні діяння, передбачені КК України, які посягають на встановлений правопорядок у сфері закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти, вчиняються умисно з метою отримання неправомірної вигоди або внаслідок зловживання службовим становищем та спричиняють або можуть спричинити істотну шкоду державним чи комунальним інтересам, правам та законним інтересам фізичних чи юридичних осіб. Залежно від родового об'єкта посягання такі кримінальні правопорушення класифіковано на три основні групи: 1) кримінальні правопорушення проти власності – охоплюють діяння, спрямовані на протиправне заволодіння або розпорядження публічними коштами, що належать державі чи територіальній громаді (ст. ст. 190, 191 КК України); 2) кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності – стосуються порушень установленого порядку фінансування, обігу публічних коштів, планування та реалізації бюджетної політики, а також легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. ст. 209, 210, 211, 212, 222); 3) кримінальні правопорушення у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – охоплюють діяння, що порушують законодавчо встановлені правила службової поведінки посадових осіб, пов'язані з їхньою компетенцією в бюджетній та закупівельній сферах (ст. ст. 364, 365-2, 366, 367, 368 КК України).

3. Формування ефективної системи суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель, особливо в умовах воєнного стану, вимагає розподілу повноважень, налагодженої співпраці між усіма ланками: контрольно-наглядовими (Рахункова палата, ДАСУ, АМКУ, ДКСУ, тендерні комітети, внутрішні аудитори), правоохоронними (Національна поліція України, Бюро економічної безпеки України, НАБУ, ДБР, СБУ, прокуратура), громадськими. Наявність багаторівневої системи (від аудиту та контролю до досудового розслідування) забезпечує як виявлення порушень, так і притягнення винних осіб до відповідальності. Практика доводить, що запорукою результативної боротьби з кримінальними ризиками в публічних закупівлях є: забезпечення безперервності та цілісності процесу кримінологічної діяльності, наявність комплексних і тривалих у часі заходів запобігання, підвищення рівня цифрової прозорості, належна реалізація превентивного аудиту, прозорість процедур через систему Prozorro, залучення громадськості та дієвий громадський

контроль, кримінальна відповідальність посадових осіб, зміцнення міжвідомчої співпраці, розмежування повноважень між суб'єктами, удосконалення законодавчого регулювання, навчання відповідальних осіб.

4. Встановлено, що протягом 2020–2024 рр. у середньому за рік було викрито близько 1,5–2 тис. злочинів (кримінальні проступки відсутні) у сфері публічних закупівель (2020 р. – 970, 2021 р. – 1219, 2022 р. – 527, 2023 р. – 1623 та 2024 р. – 2028) із загальними збитками майже у 550–600 млн грн, 85 % яких складає безпека та обороноздатність держави, цивільний захист. У структурі злочинності найбільшу кількість діянь, що пов'язані з іншими кримінальними протиправними діями у сфері господарської діяльності (28 %) та зловживаннями службових осіб (21 %), було кваліфіковано за ст. ст. 191, 211 та 364 КК України (51 %).

Аналіз динаміки зростання кількості злочинів у сфері оборонних закупівель порівняно з останнім довоєнним роком засвідчує глибоку криміналізацію зазначеної сфери, зокрема з початком повномасштабного вторгнення (2022 р.); середньорічні темпи зростання злочинності у досліджуваній сфері становлять 202 % (2022 р. – 138 %, 2023 р. – 360 %, 2024 р. – 170 %), а коефіцієнт злочинної активності поміж службових осіб у сфері оборонних закупівель склав 0,19 %, у 2023 р. – 0,53 %, 2024 р. – 0,45 %. Отже, спостерігається стійка тенденція до суттєвого та прогресивного зростання рівня злочинності у сфері оборонних закупівель, що свідчить про системний характер злочинів та потребує невідкладного вдосконалення антикорупційних і контрольних механізмів у цій галузі.

5. Проведений аналіз детермінантів, що визначають розвиток держави в умовах збройного конфлікту, дозволив виокремити і систематизувати чинники, котрі сприяють поширенню кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель (воєнні, правові, економічні, організаційні, морально-психологічні). Головною першопричиною та умовою вчинення кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель виступає корупція та наявність корупційних ризиків. Виокремлено корупційні ризики під час планування закупівель, формування тендерної документації, зокрема: завищення очікуваної вартості закупівлі; завищення обсягів закупівлі; штучне дроблення предмета закупівлі; штучне укрупнення предмета закупівлі; закупівля непотрібних або розкішних товарів/послуг; нечітке визначення предмета закупівлі; дискримінаційні умови тендерної документації; ігнорування стандартів якості; закупівля послуг із невимірюваним результатом; зловживання переговорною процедурою; фаворитизм при укладенні прямих договорів; упереджений розгляд тендерних пропозицій; вимагання паперових документів; неповідомлення про виявлені невідповідності; умисна відміна тендера; конфлікт інтересів посадових осіб; неповна перевірка учасників; маніпулювання додатковими угодами; недопостачання або прийняття неякісної продукції; маніпуляції строками та умовами оплати; неоприлюднення додатків до договору; приховування договорів без використання електронної системи; підміна предмета договору; повторне завищення очікуваної вартості; неоприлюднення договорів під час воєнного стану.

6. З-поміж різноманітних типологій (класифікацій) злочинної поведінки у сфері публічних закупівель найбільш придатною для практичного застосування визнається класифікація, заснована на службово-рольовій функції суб'єкта

правопорушення – розпорядника або отримувача бюджетних коштів: *«професіонали»* – особи з високим рівнем професійної обізнаності у сфері публічних закупівель, які мають тривалий досвід роботи в органах державної влади, органах місцевого самоврядування чи галузевих структурах; ключова роль полягає у проєктуванні та реалізації складних корупційних схем із урахуванням прогалин у нормативному регулюванні; мають налагоджені зв'язки з чиновниками, підрядниками та контролюючими органами. Основні функції: організація схем, ухвалення ключових рішень, створення сприятливих умов для привласнення бюджетних коштів (41 %); *«координатори»* – особи, які не обов'язково є глибоко зануреними в юридичні чи фінансові деталі процесу закупівель, однак саме вони координують діяльність учасників злочинної схеми (посадовці середньої або вищої управлінської ланки, які забезпечують адміністративне «просування» вигідних рішень, розподіляють ролі та встановлюють механізми ухилення від відповідальності). Основні функції: стратегічне планування, оперативне керівництво, забезпечення узгодженості дій усіх учасників схеми (35 %); *«техніки»* – особи, які виконують другорядні, допоміжні функції (оформлення документів, завантаження даних у систему Prozorro, підготовка звітів, актів приймання-передачі тощо). Їхні дії формально можуть виглядати як «звичайне виконання посадових обов'язків», однак фактично вони забезпечують реалізацію незаконного наміру. Основні функції: технічна підтримка схеми, маніпуляції з документацією, підготовка фальсифікованих даних (15 %); *«пособники»* – учасники зовнішнього прикриття, посадові особи контролюючих, правоохоронних, фінансово-наглядових органів, а також треті особи (аудитори, оцінювачі, працівники банківських установ, експерти), які забезпечують легітимацію незаконних рішень або запобігають викриттю корупційної діяльності. Основні функції: надання експертних висновків «під замовлення», блокування перевірок, створення ілюзії законності дій, «нейтралізація» зовнішнього контролю (9 %). Така типологія має важливе праксеологічне значення, оскільки дозволяє визначити функціональні ролі суб'єктів у межах кримінально протиправних схем, а також орієнтує на побудову ефективних кримінологічних моделей запобігання.

7. Стратегічними напрямками загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель визнано *економічний* – забезпечення прозорості розподілу фінансових ресурсів (зменшення адміністративного тиску на бізнес; стимулювання доброчесної конкуренції; автоматизація процесів закупівель; розвиток інституційної спроможності АМКУ, ДАСУ, Бюро економічної безпеки України та інших контролюючих органів у сфері моніторингу закупівель; електронізація закупівель через систему «Prozorro»; формування системи ризик-індикаторів; підвищення відповідальності розпорядників бюджетних коштів); *правовий* – унормування, створення чітких і недвозначних норм регулювання (більше ніж 50 нормативно-правових актів різних відомств регулюють сферу публічних закупівель) зі внесенням низки змін та доповнень до чинного антикорупційного законодавства; *політичний* – політична воля керівництва держави щодо послідовності антикорупційної політики; гарантування незалежності інституційного контролю; підтримання реального

судового розгляду справ, що стосуються порушень у сфері закупівель; *інформаційний* – формування правосвідомості, професійної етики та правової культури учасників публічних закупівель; *організаційно-інституційний* – важливою є роль АМКУ в запобіганні змовам; НАЗК – у моніторингу конфлікту інтересів; ДАСУ – у здійсненні моніторингу та перевірок; громадських інституцій (громадський аудит тендерів; антикорупційні розслідування; громадське представництво в тендерних комісіях; створення платформи зворотного зв'язку для бізнесу щодо зловживань). Такі напрями запропоновано реалізувати у *Плані заходів із запобігання корупційним кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель на період до 2030 року*.

8. Запропоновано такі спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель, як: адаптація методик аналізу ризиків до реалій українського ринку; упровадження моделі антикорупційного захисту публічних закупівель шляхом управління ризиками, використання кібертехнологій, штучного інтелекту (GenAI), платформи ідентифікації змов учасників тендерів («Machine Learning»); формування запобіжних стратегій щодо типових схем правопорушень; зміцнення взаємодії між правоохоронними, контролюючими та громадськими інституціями; міждисциплінарна розробка кримінологічної концепції запобігання правопорушенням у сфері публічних закупівель на основі типологій із характеристикою корупційних схем у публічних закупівлях, із урахуванням форм прояву, суб'єктного складу, методів прикриття та механізмів виведення активів; оцінка ефективності правоохоронного реагування на кримінальні порушення у сфері публічних закупівель; вивчення міжнародного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель (ЄС, США, Канади та країн Організації економічного співробітництва та розвитку) в частині систем аналітичного моніторингу, ризик-індикаторів, незалежного аудиту, механізмів захисту викривачів та антикорупційної освіти; аналіз впливу правової невизначеності на кваліфікацію правопорушень у сфері закупівель; розроблення кримінологічних індикаторів вразливості процедур закупівель на локальному рівні; удосконалення системи правової освіти та підготовки кадрів у сфері публічних закупівель, розслідування пов'язаних кримінальних правопорушень (слідчих, аудиторів, фахівців із фінансового моніторингу) і створення галузевих навчальних програм із практичним спрямуванням (розпізнавання схем зловживань, робота з електронними доказами, взаємодія зі системою Prozorro тощо).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Соколов Д. С. Історико-правові аспекти становлення прав людини у світі та Україні // Деліктологія : монографія. Куновіце : Академія ГУСПОЛ, 2025. Т. 11. Розділ 4. С. 91–111 (Чеська Республіка).

2. Копотун І. М., Соколов Д. С. Кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель як об'єкт кримінологічного дослідження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 465–468. URL :

http://lsej.org.ua/1_2025/109.pdf.

3. Копотун І. М., Соколов Д. С. Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень у сфері публічних закупівель в Україні. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 331–337.

4. Sokolov D. Criminology characteristics of criminal offenses in the sphere of public procurement in Ukraine. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*. 2024. № 3 (43). URL : <https://nsg-articles-2024.blogspot.com/2025/02/202432.html>.

5. Соколов Д. С. Нецільове використання бюджетних коштів у сфері публічних закупівель. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025 № 3. С. 366–368. URL : http://lsej.org.ua/3_2025/88.pdf.

6. Соколов Д. С. Кримінологічна характеристика особи злочинця, що вчиняє кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2025. № 74. С. 34–37.

7. Соколов Д. С. Нормативно-правове забезпечення публічних закупівель як складова кримінологічної безпеки бюджетної сфери України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 4. С. 333–336. URL : http://lsej.org.ua/4_2025/79.pdf.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Соколов Д. С. Ризики у сфері публічних закупівель. *Current scientific goals, approaches and challenges : materials of III International scientific and theoretical conference* (Riga, Latvijas Republika, 17 January 2025). Riga, 2025. P. 102–105.

9. Соколов Д. С. Кримінальні правопорушення у сфері публічних закупівель. *Modern vision of implementing innovations in scientific studies : V International scientific and theoretical conference* (Marseille, République Française, 14 Février, 2025). Marseille, 2025. P. 56–58.

10. Соколов Д. С. Проблема детермінації злочинності у сфері публічних закупівель в Україні. *Теорія і практика сучасної адміністративістики: регіональний вимір в умовах триваючої зовнішньої агресії* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Рівне, 27 бер. 2025 р.). Рівне : Нац. ун-т водного господарства та природокористування, 2025. С. 230–233.

АНОТАЦІЯ

Соколов Д. С. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері публічних закупівель в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, 2025.

У дисертації на основі критичного аналізу положень кримінологічної теорії, чинного законодавства та практики його застосування обґрунтовано та запропоновано систему заходів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель, спрямовану на підвищення ефективності діяльності правоохоронних і регуляторних органів, а також інститутів громадянського суспільства в умовах воєнного стану. Запропоновані підходи орієнтовані на

розв'язання комплексу фундаментальних і праксеологічних завдань із забезпечення кримінологічної безпеки бюджетної сфери та мінімізації корупційної злочинності.

У межах дослідження здійснено систематизацію видів кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері публічних закупівель, визначено їхні особливості та тенденції. Надано характеристику суб'єктам запобігання, проведено кримінологічний аналіз стану злочинності у зазначеній сфері, систематизовано детермінанти, що зумовлюють її поширення. Виокремлено кримінологічно значущі ознаки осіб, які вчиняють правопорушення у сфері публічних фінансів, зокрема в межах корупційних схем і зловживань у закупівельному процесі.

Розроблено та обґрунтовано систему загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання, що адаптовані до специфіки публічних закупівель та відповідають актуальним безпековим викликам, пов'язаним із функціонуванням бюджетної сфери в умовах збройної агресії.

Розроблено модель антикорупційного захисту публічних закупівель шляхом управління ризиками: перша лінія захисту – операційний рівень управління ризиками (структурні підрозділи замовника, що безпосередньо здійснюють процеси планування, ініціювання та супроводу закупівель); друга – контроль та управління ризиками (нагляд і моніторинг ризиків, координація дій першої лінії); третя – незалежний аудит і нагляд (внутрішній аудит, що виконує функцію незалежної оцінки ефективності функціонування внутрішньої системи контролю); додаткові рівні: зовнішній контроль та нагляд.

Запропоновано стратегічні напрями розвитку сфери публічних закупівель, які передбачають переосмислення нормативного підходу щодо запобігання кримінальним правопорушенням, зумовленим корупцією, шляхом визнання останніх деструктивним соціально-правовим феноменом, особливо в умовах воєнного стану, як-от: постановка та реалізація алгоритмізованих завдань забезпечення кримінологічної безпеки у контексті збройного конфлікту; прийняття Плану заходів із запобігання корупційним кримінальним правопорушенням у сфері публічних закупівель на період до 2030 року із розробленою автором системою інтегрованих економічних, правових, політичних, інформаційних та організаційно-інституційних кримінологічних механізмів, спрямованих на моніторинг, ідентифікацію та мінімізацію ризиків у бюджетній сфері; впровадження інструментів кримінологічної розвідки з метою виявлення фінансових операцій ризикового характеру та діяльності конвертаційних центрів із використанням сучасних інформаційно-аналітичних систем, штучного інтелекту (GenAI); системне вивчення причин та умов вчинення правопорушень у такій сфері; мінімізація рівня корупції, підвищення прозорості та ефективності процедур закупівель; створення конкурентного середовища та розвиток добросовісної конкуренції; формування висококваліфікованого кадрового потенціалу з урахуванням морально-етичних принципів та стандартів професійної доброчесності.

Ключові слова: публічні закупівлі, бюджет, оборонні закупівлі, кримінальне правопорушення, кримінологічна безпека, воєнний стан, кримінологічна характеристика, детермінанти, особа злочинця, запобігання.

SUMMARY

Sokolov D. S. Prevention of criminal offences committed in the field of public procurement in Ukraine. – *On the rights of the manuscript.*

Dissertation for the candidate degree of legal sciences in speciality 12.00.08 –

criminal law and criminology; criminal executive law. – Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2025.

Based on a critical analysis of the provisions of criminological theory, current legislation and its application in practice, the dissertation substantiates and proposes a system of measures to prevent criminal offences in the field of public procurement, aimed at improving the effectiveness of law enforcement and regulatory bodies, as well as civil society institutions in conditions of martial law. The proposed approaches are focused on solving a set of fundamental and praxeological tasks to ensure the criminological security of the budgetary sphere and minimise corruption crime.

The study systematises the types of criminal offences committed in the field of public procurement and identifies their characteristics and trends. It provides a description of the subjects of prevention, conducts a criminological analysis of the state of crime in this field, and systematises the determinants that cause its spread. Criminologically significant characteristics of persons who commit offences in the sphere of public finances, in particular within the framework of corruption schemes and abuses in the procurement process, are identified.

A system of general social and special criminological prevention measures has been developed and substantiated, adapted to the specifics of public procurement and responding to current security challenges related to the functioning of the budgetary sphere in conditions of armed aggression.

A model of anti-corruption protection of public procurement through risk management has been developed: the first line of defence is the operational level of risk management (structural units of the customer that directly carry out the processes of planning, initiating and supporting procurement); the second is risk control and management (supervision and monitoring of risks, coordination of first line actions); third line of defence – independent audit and supervision (internal audit, which performs the function of independent assessment of the effectiveness of the internal control system); additional levels: external control and supervision.

Strategic directions for the development of public procurement have been proposed, which involve rethinking the regulatory approach to preventing criminal offences caused by corruption by recognising them as a destructive socio-legal phenomenon, especially in conditions of martial law: setting and implementing algorithmic tasks to ensure criminological security in the context of armed conflict; adopting a Plan of Measures to Prevent Corruption-Related Criminal Offences in Public Procurement for the period up to 2030, with a system of integrated economic, legal, political, informational and organisational institutional criminological mechanisms aimed at monitoring, identifying and minimising risks in the budgetary sphere; introduction of criminological intelligence tools to identify risky financial transactions and the activities of conversion centres using modern information and analytical systems and artificial intelligence (GenAI); systematic study of the causes and conditions of offences in this area; minimisation of corruption, increased transparency and efficiency of procurement procedures; creation of a competitive environment and development of fair competition; formation of highly qualified human resources, taking into account moral and ethical principles and standards of professional integrity.

Keywords: *public procurement, budget, defence procurement, criminal offence, criminological security, martial law, criminological characteristics, determinants, criminal personality, prevention.*